

Tippu Tip:

egy birodalomépítő rabszolgakereskedő Kongóban

Írta: T. Horváth Attila

HA AFRIKA gyarmatosítása szóba kerül, általában az európai hódítók törekvéseire gondolunk, pedig volt néhány nem európai birodalomépítő kísérlet is. Ilyen volt a zanzibári szultánok igyekezete, hogy a szigetekhez közel lévő kontinens partvidékét fokozatosan befolyási övezetükké, egyfajta gyarmatukká tegyék. Ez a folyamat új lendületet vett, amikor a 19. század második felében hatalmas szegfűszegültetvények jöttek létre a szigetekben, amelyek működtetéséhez sok (rabszolga)munkaerőre volt szükség. A legjelentősebb szultánok – mint például Seyyid Said (1804–56), aki ománi birodalma székhelyét 1840-ben Zanzibárra helyezte, vagy Seyyid Bargash (1870–88), aki nagy építkezésekbe fogott és igyekezett a britekkel jó kapcsolatokat kialakítani – nem lehettek volna sikeresek azok nélkül a vakmerő kereskedők nélkül, akik a kockázatos karavánutakat tették meg és ha kellett ravaszsággal, békés úton,

néhol harccal érték el céljukat, miközben áruikkal, főként elefántcsonttal és rabszolgával a szigetek kereskedelmét fellendítették.

Ennek a rétegnek volt emblematikus figurája Tippu Tip, eredeti nevén Hamed ben Muhammed el-Murjebi. 1840 körül született gazdag és befolyásos muzulmán kereskedőcsalád tagjaként Zanzibáron. Ennek is köszönhető, hogy jó modorát, tekintélyt parancsoló személyiségét az összes vele kapcsolatba kerülő utazó kiemeli.

Apja Tabora környékén kereskedett és korán bevezette fogékony fiát az üzletkötés fortélyába, aki így már 12 évesen megtehetette első útját, amelyet későbbi életében még négy hosszabb követett. Ezek az utak gyakran több évig is eltartottak, a legjelentősebb, harmadik út például 1870 és 1882 között tizenkét évig tartott. Ekkor építette ki Tippu Tip a Lomami és a Lualaba folyók mentén sajátos „birodalmát”, amely ugyan nem hasonlítható össze a

később az európaiak által elfoglalt gyarmatok szerveztségével, de amely mégis kivívta az ide érkezők csodálatát.

A kezdő lökést az adta meg, hogy Tippu Tip virágzó kapcsolatokat alakított ki az elefántcsontban igen gazdag Manyema területen élő tetela népcsoport főnökével, Kasongo Rushie-val. A kapcsolat egy vélhetően fiktív rokonság felemlítésével kezdődött: Tippu Tip afrikai származású, annak idején rabszolgaként a partvidékre kerülő nagyanyjáról úgy beszélt, mintha Kasongo nővére lett volna. Kasongo megőrült a hirtelen felbukkanó „rokonnak”, akinek ráadásul lőfegyverei is voltak. Az öreg uralkodó végül Tippu Tipre hagyta a főnöki tiszteletet, aki immár „hagyományos” vezetőként nagy lendülettel kezdett terjeszkedni. Néhány év alatt – véres harcok árán – sikerült egész Manyemát a fennhatósága alá vonnia. Két fontos központja volt a nagy kiterjedésű birodalomnak (más megfogalmazások szerint kereskedelmi övezetnek): Kasongo és Nyangwe, ahol más zanzibári kereskedők is letelepedtek.

Tippu Tip az elefántcsontra és a rabszolgák adásvételére kiszabott monopóliumának köszönhető gazdagságát. Minden agyart hozzá kellett vinni, amelyeket ő nagy haszonnal tudott a partvidékre szállíttatni. A rabszolgák nagy részét idővel a helyi ültetvényeken is alkalmazták. A hatalmas kiterjedésű rizsföldek miatt nevezték Manyemát „Bengálnak”. A busás haszonnal működő területen ekkoriban jelent meg több európai utazó is: Stanley, Wissmann, Lenz, Becker és mások, akik felbukkanása a Kongó felső folyásánál az egyre nagyobb gyarmati érdeklődést jelezte. Az egzotikus kalandok iránt érdeklődő újságolvasó nyugati közönség ekkor ismerte meg Tippu Tip nevét. II. Lipót belga király helyszínen tartózkodó ügynökei a kereskedők által megteremtett prosperitást tapasztalva kétféleképpen próbálták befolyásolni a közvéleményt: egyrészt konkurenciaként tekintettek az „arabokra”, másrészt a kialakuló adminisztráció égető emberhiánya miatt potenciális szövetségeseket láttak bennük. Ez utóbbi vezetett Tippu Tip kormányzóvá való kinevezéséhez, melynek értelmében a Stanley Falls környéki területeken – amely saját korábbi területeivel együtt hatalmas méretűvé duzzadt régiót jelentett – elfogadta II. Lipót fennhatóságát és lemondott a rabszolga-kereskedeletről, valamint kereskedőtársaival is betartotta mindezt. Szolgáltatásait cserébe pénzt kapott, és ami még annál is fontosabbnak bizonyult, a legális kereskedés jogát.

A többi, Zanzibárról származó kereskedő nem nézte jó szemmel Tippu Tip lépéseit. Amikor 1891-ben Zanzibárra utazott, a helyszínen maradók régi ellenlábasa, Mwinyi Mohara vezetésével szervezked-

TIPPU-TIP.

Afrika egyik legérdekesebb és legnevezetesebb alakja halt meg június közepén *Tippu-Tip*, az elefántcsont- és rabszolgakereskedő személyében. Igazi neve Mohammed ben Djuma volt s hirtelen egy időben el volt terjedve az egész világon. Arab apa és néger anya fia volt s világhírét az Afrika-utazóknak köszönheti – köztük főleg Stanleynek, – a kik útjainon gyakran jutottak érintkezésbe a feketebőrű hatalmas emberrel s örültek, ha jó szolgálatait biztosítani tudták maguknak.

Talán senki sem vívott annyi hazretot, nem ontott és ontatott annyi vért s nem szerzett akkora vagyont és hatalmat Afrika mélyében, mint Tippu-Tip. Néger rabszolgákkal és elefántcsonttal kereskedett, számos rablőhadjáratot vezetett a néger törzsek ellen s már jelentékeny vagyona volt, mikor megismerkedett az Afrika-utazó Cameronnal, a kit 1874-ben a Kongó-folyón át egész Afrikán keresztül vezető útján elkísért egész Ututoráig. Két évvel később Stanleynek lett hasznos támogatója a Kongón lefelé vezető első útján. 1887-ben a német Wissmant kísérte. Stanley 1887-ben második ízben használta fel szolgálatait az Emin basa felszabadítása céljából vezetett expedícióban. Két szerződést kötött Tippu-Tippel. Az egyiket Lipót belga király nevében a Kongo-állam szuverenitásának megőrzése végett a Kongo felső folyásánál, a másodikat a felszabadítási expedíció érdekében. Tippu-Tipet tetemes fizetéssel, melyet a Kongo-államtól kapott, a felső Kongo vizesései körüli tartomány kormányzójává nevezték ki, a Kongo-állam egy hivatalnokának támogatása és ellenőrzése mellett. Tippu-Tip arra kötelezte magát, hogy a gondjaira bízott tartományt megvédi minden támadás ellen s Stanleynek 600 teherhordó embert boosát rendelkezésre fejenként hat font sterling árért. Ez a hat-száz ember volt hivatva annak a 75 tonna súlyú, s mintegy másfél millió korona értékű elefántcsontnak a tengerpartig szállítására, melyet Emin basa halmozott fel. Ennek árából akarta Stanley azt az előleget törleszteni, melyet utazására az egyiptomi

Forrás: Vasárnapi Ujság 1905. 28. szám

ni kezdtek és megtámadták az európaiakat. A belga közvéleményt élénken foglalkoztató arabellenes hadjárat három évig tartott (1892–95) és az európai ország katonai győzelemmel végződött.

Tippu Tip soha nem tért vissza Kongóba. Zanzibáron élte a köztisztviselő állású gazdag kereskedő nyugodt életét 1905-ben bekövetkező haláláig. Előtte azonban egy gyarmati tisztviselő unszólására megírta emlékiratait, amely miatt máig hálás a történettudomány, a néprajz és a nyelvészet. A szuahéli nyelvű művet megjelenését követően nem sokkal lefordították németre, majd több más nyelvre is. Pótolhatatlan forrása a korszaknak, amelyben olyan látószögből követhetjük nyomon az európai felfedezőket, vagy a számunkra különös vagy éppenséggel elfogadhatatlan intézkedéseiket – mint például a rabszolga-kereskedést –, amelyeket más írott szövegből nem ismerhetünk.